

Глава втора

НАКАЗАТЕЛНОПРАВНА ЗАЩИТА НА ОТДЕЛНИТЕ ПОЛИТИЧЕСКИ ПРАВА НА ГРАЖДАНИТЕ

§ 1. ОБЩА ХАРАКТЕРИСТИКА НА ПРЕСТЪПЛЕНИЯТА ПРОТИВ ПОЛИТИЧЕСКИТЕ ПРАВА НА ГРАЖДАНИТЕ

Създаването във вътрешното законодателство на система от правила, свързани с политическите права на гражданите, произтича от характеристиката им на основни права на човека. Предназначението на тези правила е да се осигури нормалното им упражняване, от една страна, и от друга – да се създадат механизми за защита при нарушаването на тези правила, част от които е механизмът за защита на политическите права на гражданите чрез средствата на наказателното право.

1. Особенности на обекта на престъпленията против политическите права на гражданите

1.1. Правната уредба на престъпленията против политическите права на гражданите се съдържа в Глава трета от Особената част на Наказателния кодекс (НК). Систематичното им място се определя от същността на политическите права като вид основни права на човека, чрез упражняването на които гражданите участват в политическия живот. Така наказателно-правната им защита се обвързва с характера на правата, а не с резултата от тяхното упражняване. Това систематично място се определя от особеностите на обекта на тези престъпления.

1.2. Обект на престъпление според съвременната наказателноправна наука¹⁰³ е системата от обществените отношения,

---

¹⁰³ По-подробно за „обект на престъпление“ вж. *Ненов, И.* Наказателно право на Република България, Обща част, кн.1, нова ред. Ал.

на които наказателното право дава защита. Отделните видове престъпления засягат различни страни от тази система. Отчитането на тези особености се изразява в диференцирането на видовете обекти от науката за наказателното право – общ, родов (групов) и непосредствен обект. Именно обектът на престъпление е критерият за структурирането и систематизирането на уредбата на отделните видове престъпления в Особената част на НК. Родовият обект е критерий за обособяването на главите в Особената част, а непосредственият – за разделите в тях. Всяко конкретно престъпление¹⁰⁴ засяга определен вид обществени отношения. При някои престъпления поради механизма на тяхното извършване се засягат два или повече вида обществени отношения (престъпления с комплексен обект). В тези случаи кои обществени отношения се определят като водещ обект на засягане се определя от систематичното място на съответното престъпление в Особената част на НК (в коя глава и в кой раздел се намира то).

1.3. Систематично престъпленията против политическите права на гражданите са обособени като раздел в рамките на Глава трета от Особената част на НК. При спазване на общите правила за определянето на обекта им, предвид липсата на аргументи, които да обосновават използването на различен подход, се прави изводът, че обществените отношения, които те засягат, са част от родовия обект на тази глава. Затова не може да се сподели изразеното в наказателноправната литература становище, че обектът на престъпленията против политическите права на гражданите е „родов обект“¹⁰⁵.

Стойнов, С.: Софи-Р, 1992, с. 222 и сл.; *Стойнов, А.* Наказателно право. Обща част. С.: Сиела, 1999, с. 146 и сл.

¹⁰⁴ В наказателноправната литература обектът на отделното престъпление се определя като „конкретен обект“, вж. *Стойнов, А.* Цит. съч., с. 148–149.

¹⁰⁵ Вж. *Матеева, Ю.* Престъпления против политическите права на гражданите. Варна: ВСУ Ч. Храбър, 2011, с. 17.

В наказателноправната литература са формулирани и различни мнения относно родовия обект на Глава трета от Особената част на НК. Според някои автори¹⁰⁶ той обхваща обществените отношения, които осигуряват неприкосновеността на гражданските права и свободи. Тази теза обаче в известна степен създава противоречие с възприетите от конституционното право критерии за класификация на правата на човека. Използването на определението „граждански права“ навежда на извод, че престъпленията по Глава трета засягат само права на човека, които са обвързани с гражданството на лицето. Но в рамките на тази глава са уредени и престъпления, които засягат и други видове права, които са права на човека без значение от неговата юридическа връзка с определена държава (напр. правото на неприкосновеност на жилището (чл. 170 от НК), престъпленията против трудовете права (чл. 172 от НК), престъпленията против интелектуалната собственост (чл. 172–174 от НК).

Поради това като родов обект на Глава трета от Особената част на НК следва да се определят обществените отношения, които осигуряват осъществяването на лични, политически и социално-икономически права на гражданите¹⁰⁷, които, поради спецификите в съдържанието на тези права, не биха могли да се включват в обхвата на защита по другите глави от Особената част (престъпленията против личността по глава II, против брака, семейството и младежта по глава III, против собствеността по глава V и т.н.).

В рамките на родовия обект на Глава трета от Особената част се обособява по видов признак *непосредственият обект на престъпленията против политическите права на гражданите*

---

¹⁰⁶ Вж. *Гиргинов, А.* Наказателно право на Република България. Особена част. С.: Софи-Р, 2002, с. 143–144.

¹⁰⁷ *Стойнов, А.* Наказателно право. Особена част. Престъпления против правата на човека. С.: Сиела, 2006, с. 240.

даните – обществените отношения, свързани с упражняването на политическите права на гражданите¹⁰⁸.

При спазването на общоприетия подход за определянето на обекта би следвало да се направи извод, че престъпленията, които засягат политическите права на гражданите, са тези, включени в раздел III на Глава трета от Особена част. Още повече, че и наименованието на този раздел е недвусмислено в тази посока – „Престъпления против политическите права на гражданите“. Детайлният анализ на структурата на Глава трета обаче показва, че този подход би бил твърде формален и използването му не води до правилност на извода.

Отговорът на въпроса „кои права на гражданите са политически“ се дава от друг правен отрасъл – конституционното право. Наказателното право не може да се отклонява от този отговор за своите си цели. Противното би означавало да се отрече връзката на наказателното право и другите правни отрасли, а оттам да се стигне и до нарушаване на функционирането на правото като система от правила за поведение. Функцията на наказателното право в правната система на страната е да определи кое отклонение от нормалното развитие на определен вид обществени отношения проявява степен на обществена опасност, която да обоснове най-тежкия вид юридическа отговорност – наказателната. Именно по този начин се проявява връзката на наказателното право като правен отрасъл с другите правни отрасли. Поради това изводът кои престъпления засягат нормалното упражняване на политическите права на гражданите следва да се основе на каталога на тези права в конституционното право. Съотнасянето му към наказателно-правната уредба, включена в Глава трета от Особената част на НК, показва, че към престъпленията срещу политическите права на гражданите, освен тези по раздел III на Глава трета от

¹⁰⁸ Пак там, с. 259–260 и в сходен смисъл *Гиргинов, А.* Цит. съч., с. 155 и *Матеева, Ю.* Цит. съч., с. 17 и сл.

Особената част на НК, следва да се отнесат и престъпленията по раздел VIII от същата глава – престъпления против свободата на събранията, митингите и манифестациите. Този извод се основава на характера на правото на събрания, митинги и манифестации като вид политическо право, наред с изборителното право, правото на политическо сдружаване, правото на мнение и т.н.

1.4. Анализът на обекта на престъпленията против политическите права на гражданите не би бил прецизен и пълен, ако не обхване и няколко въпроса, които имат характер на концептуални по отношение на обхвата на наказателно-правната защита на тези права – на кои политически права е предоставена такава защита и въз основа на какви критерии е направена преценката за това законодателно решение. Обсъждането на тези въпроси на законодателно ниво не бива да е подчинено единствено и само на тезата, че със средствата на наказателното право следва да бъдат защитени всички политически права на гражданите. Изграждането на тази защита следва да отчита възможностите за реализация и на другите видове юридическа отговорност и да не създава дисбаланс в цялостната наказателна политика на държавата¹⁰⁹ по отношение на правата на човека.

Проследяването на историческото развитие на наказателно-правната защита на политическите права на гражданите показва, че някак безспорно и традиционно тази защита се дава на изборителното право. Основният аргумент за това законодателно решение се обвързва със значението на изборителното право за участието на гражданите в политическия живот. Тази традиция намира израз и в действащия НК към момента на влизането му в сила. Към същия момент Глава трета, раздел III от Особената част на НК предвижда три състава

---

¹⁰⁹ По-подробно за наказателната политика вж. *Велчев, Б.* Цит. съч.

на престъпления – пречене да се упражни изборително право (чл. 167), упражняване на изборително право без да има такова право (чл. 168) и преправяне на изборен резултат (чл. 169). Следвайки правилата за определяне на непосредствения обект на престъпленията, на раздела се поставя наименованието „Престъпления против изборителното право“.

Разширяването на обхвата на наказателноправната защита и към други видове политически права започва след промяната в общественено-политическите условия през 1989 г. През 1990 г. се създават съставите на престъпленията, които засягат правото на събрания, митинги и манифестации по раздел VIII от Глава трета на Особената част на НК¹¹⁰. През 1991 г. тази тенденция продължава. Формулира се съставът на престъплението, чрез което се засяга правото на политическо сдружаване (чл. 169а) и съставът по чл. 169б, в който не се съдържа конкретизация на политическото право, на което се дава защита. Същият изменителен закон прави и промяната в наименованието на раздел III в Глава трета от Особената част на НК от „Престъпления против изборителното право“ на „Престъпления против политическите права на гражданите“. Въпреки това систематичното място на престъпленията срещу правото на събрания, митинги и манифестации се запазва в самостоятелния раздел VIII.

Като акцентира на факта, че политическите права на гражданите са уредени като основни права в Конституцията от 1971 г.¹¹¹, законодателят обосновава разширяването на обхвата на наказателноправната им защита и към други права освен изборителното право, с необходимостта от създаването на юри-

¹¹⁰ Раздел VIII се включва в Глава трета от Особената част на НК с предвиденото допълнение на НК в Преходните и заключителните разпоредби на Закона за събранията, митингите и манифестациите.

¹¹¹ Описаната хронология на допълнения на НК се осъществява още при действието на Конституцията от 1971 г.

дически гаранции за свободното им упражняване при спазване на баланса с правата на другите правни субекти¹¹². Този целен резултат изглежда като да е постигнат. Волята да се разшири каталогът на политическите права, на чието упражняване се дава защита със средствата на наказателното право, е обективизирана чрез формулираните нови състави на престъпления.

По-детайлният анализ на уредбата в НК обаче показва известни дефицити.

Разпокъсаността ѝ в отделни раздели (раздел III и раздел VIII от Глава трета от Особената част) може да се определи като „началните стъпки“ към сериозното нарушаване на систематиката на Особената част на НК. При еднакъв характер на защитените права – политически права по смисъла на конституционното право, престъпленията, които ги засягат, се съдържат на различни места в Особената част, макар механизмът на извършване на отделните престъпления да не показва различия в обекта. Комплексният характер на обекта при някои от престъпленията против политическите права, произтича от механизма на тяхното извършване (напр. при противозаконното пречене да се упражни избиращо право чрез насилие (чл. 167, ал. 1 от НК). Систематичното място на тези престъпления в Глава трета, раздел III от Особената част показва, че законодателят отдава приоритет на засягането на обществените отношения, свързани с упражняването на политическото право, а засягането на другите видове обществени отношения има съпътстващо значение. Различията при отделните видове престъпления против политическите права на гражданите всъщност е на плоскостта на съдържанието на отделните права и оттам на възможните форми на поведение, чрез които могат да бъдат засегнати.

---

¹¹² Вж. Стенограма от пленарно заседание на 35-ото НС, <http://www.parliament.bg/bg/plenaryst/ns/49/ID/2874>.

Към дефицитите на уредбата следва да се отнесе и невъзможността или сериозното затруднение от нея да се изведе критерият, по който законодателят е преценил на кое политическо право да се даде наказателноправна защита. Този критерий безспорно обхваща, на първо място, значението на съответното право в конституционния статус на гражданите. Политическите права са основни права и тяхната конституционна уредба не дава основание те да бъдат съпоставяни по значимост както едно спрямо друго, така и спрямо другите основни права на човека.

Като основни права, упражняването на политическите права е гарантирано, включително с общите за правата на човека механизми за защита. Наказателноправната им защита е част от цялостната наказателна политика на държавата за защита на правата на човека. Затова при създаването на състави на престъпления, свързани с политическите права на гражданите, е от значение и преценката по отношение на кое политическо право осъществяването на определено поведение застрашава или уврежда обществените отношения, свързани с упражняването му, в степента, която обосновава реализация на наказателна отговорност. Традиционната за нашето наказателно право защита е тази на избирателното право. При разширяването ѝ обаче в описаната по-горе хронология трудно може да се приеме аргументацията, че създаването на специален състав за препятстване нормалното упражняване на правото на събрания, митинги и манифестации е предизвикана от необходимостта за създаване на юридически гаранции за осъществяването на това право, но такава необходимост не е налице при нарушаване на забраната за цензура например.

В обобщение на казаното може да се направи извод, че разширяването на наказателноправната защита на политическите права на гражданите има по-скоро казуистичен характер, а не такъв на концептуален подход за защита. Законодателят създава

нови състави при тези престъпления като реакция на конкретни явления в конкретния момент, което съществено затруднява изводите за определяне на цялостната му визия в тази област.

Този извод се подкрепя и от систематичния анализ на действащото законодателство извън НК, което има отношение към реда за упражняването на отделните политически права. Наред с конституционната уредба на отделните политически права на гражданите, законодателството съдържа такава и на ниво закон в тесен смисъл. Тя е предназначена да уреди правилата за упражняването на съответното право и да формулира юридическите гаранции за това. При наличие на развита система на административно наказване само при част от политическите права законодателят предвижда състави на административни нарушения, свързани с тези права (напр. при изборителното право). При други политически права като че се избягва използването на тази възможност и се отдава приоритет на наказателноправната им защита (напр. при правото на политическо сдружаване).

1.5. Най-озадачаващата констатация от този анализ е смесването на политическите права на гражданите, в частност на изборителното право, с прякото осъществяване на държавната власт чрез участие на гражданите във формите на пряка демокрация.

1.5.1. Пряката демокрация (непосредственото народо-властие) е основен способ за решаване на въпроси на държавното управление от самия народ като носител на властта¹¹³. Основанието за съществуването ѝ е конституционно признатият принцип на народния суверенитет (чл. 1, ал. 2 от КРБ) и предоставянето на народа на върховенството в държавата.

---

¹¹³ По-подробно вж. *Стойчев, С.* и авторски колектив, Конституция..., с. 27 и сл., *Стойчев, С.* Конституционно право..., с. 155 и сл.

Участието във формите на пряка демокрация, уредени в Закона за пряко участие на гражданите в държавната власт и местното самоуправление¹¹⁴ (ЗПУГДВМС) – референдум (национален и местен), гражданска инициатива, европейска гражданска инициатива и общо събрание (чл. 3, ал. 1), е обвързано с изискването гражданите да имат избирателни права¹¹⁵. При две от формите – референдум и общо събрание, гражданите изразяват волята си чрез гласуване, като условията за участие са диференцирани в зависимост от формата на пряко участие (чл. 4). Предметът на всичките форми обаче е пряко изразяване на волята на народа чрез волята на отделния гражданин по определени въпроси и няма връзка с конституирането на политическото представителство, което суверенът осъществява чрез упражняването на избирателното право.

1.5.2. Изложените в най-общ вид характеристики на пряката демокрация и нейните форми е предназначено да разграничи правото на участие на гражданите в тях от избирателното право. Тази разлика води до несъстоятелността на извода, че тези права се отнасят едно към друго като част (правото на участие във формите на пряка демокрация) към цяло (избирателното право) на базата на технологията за произвеждане на някоя от формите на пряко участие (гласуването при референдума)¹¹⁶. На същото основание става и безпредметно обсъждането на

¹¹⁴ Обн. ДВ, бр. 44 от 2009 г., посл. изм. и доп. ДВ, бр. 66 от 2013 г., с който беше отменен Законът за допитване до народа.

¹¹⁵ За правото на участие в референдуми и общо събрание (чл. 4), за национална гражданска инициатива (чл. 45, ал. 1) и за европейската гражданска инициатива чрез преpraщането към Регламент (ЕС) № 211/2011 г. на Европейския парламент и на Съвета от 16 февруари 2011 г. относно гражданската инициатива, в чийто чл. 3 се съдържат изискванията за организаторите и за поддръжниците (чл. 53а, ал. 1).

¹¹⁶ В този смисъл Вучков, В. и авторски колектив, Престъпления против избирателното право, Методика за разследване. С.: Сиела, 2011, с. 29.

въпроса дали при формите на пряка демокрация се засяга активното или пасивното изборително право¹¹⁷.

Въпреки същностните различия между участието на гражданите във форми на пряка демокрация и изборителното право, в раздел III „Престъпления против политическите права на гражданите“ при тези против изборителното право е включено и засягането на участието на гражданите в референдум¹¹⁸. Наименованието на раздела обаче не отразява тази особеност на част от престъпленията, включени в него. Посланието на така съществуващата уредба би дало основание при използването на формалния подход за определяне на непосредствения обект на престъпленията против политическите права на гражданите да се стигне до абсурдния извод, че законодателят е отдал приоритет на защитата на политическите права, а не на тази на прякото упражняване на народния суверенитет. Несъстоятелността на извод с такова съдържание е безспорна, но за неговото оспорване, за съжаление, трудно могат да се изведат аргументи от съществуващата правна уредба.

От една страна, НК предвижда защита само на обществените отношения, които осигуряват нормалното участие на гражданите в референдум. Извън обхвата на тази защита остават обществените отношения, които осигуряват нормалното участие на гражданите в другите форми на пряка демокрация – гражданска инициатива, европейска гражданска инициатива и общо събрание на населението. Това законодателно решение не би могло да бъде подкрепено. При съпоставката му с начина на изграждане на уредбата във връзка с изборителното право се стига до извод, че наказателноправната защита обхваща в неговата цялост субективното изборително право, но е изборителна по

---

¹¹⁷ Вж. *Матеева, Ю.* Цит. съч., с. 27–30.

¹¹⁸ В сила от 05.03.2014 г., тъй като тази уредба се създаде с допълнения на НК, съдържащи се в Преходните и заключителните разпоредби на ИК.

отношение на формите на пряка демокрация. Дори отива и още по-нататък – въвежда необоснована йерархия между отделните форми на пряка демокрация, като всъщност признава водещо значение на референдума като една от тях.

От друга страна, в ЗПУГДВМС не се съдържат състави на административни нарушения. Това означава, че засягането на нормалното участие на гражданите в другите форми на пряка демокрация не е основание за реализация на никой вид юридическа отговорност.

Предвид описаните по-горе различия между участието във форми на пряка демокрация и изборителното право, не може да се сподели и изразеното в наказателноправната теория становище, че в обекта на престъпленията против изборителното право се включват и обществените отношения, свързани с упражняването на това право при провеждане на допитване до народа¹¹⁹, каквато форма е референдумът. Обществените отношения, които осигуряват нормалното участие на гражданите във формите на пряка демокрация, имат самостоятелен характер и не са част от тези, свързани с нормалното упражняване на изборителните права.

Преодоляването на посочените дефицити може да се постигне чрез прилагането на концептуален подход, чрез който да се постигне последователността на преценката за нивата на защита и прецизността при диференцирането на онези форми на поведение, които показват достатъчната степен на обществена опасност, за да бъдат инкриминирани като престъпни, от формите на поведение, за които би могла да се реализира административнонаказателна отговорност.

1.6. Спецификите на обекта на престъпленията против политическите права на гражданите *изключват определянето*

---

¹¹⁹ Вж. Стойнов, А. Цит. съч., с. 260; Вучков, В. и авторски колектив. Цит. съч., с. 18.

като такива престъпления на онези форми на поведение, които са свързани с нарушаване на установени в законодателството ограничения за упражняването на отделните политически права. Осъществяването на такова поведение засяга други видове обществени отношения, а не тези, свързани с нормалното упражняване на съответното политическо право. Затова тези деяния следва да се квалифицират като престъпление от онзи вид, който засяга съответните обществени отношения (напр. засягане на честта и достойнството на друго при упражняването на правото на мнение не може да се определи като престъпление против политическите права на титуляря на правото на мнение, а следва да се квалифицира като съответен вид престъпление против личността на пострадалия).

Този извод се основава и на общоприетия правен принцип, че границата за упражняване на едно право, в частност на политическо право, е дотам, докдето не се навлиза в правната сфера на друго. Именно нея очертават установените ограничения за упражняването на политическите права. Ако се приеме, че нарушаването на едно ограничение пречатства нормалното упражняване на политическото право, а оттам, че е налице престъпление против това право, би означавало да се даде юридическа възможност да се черпят права от собствено на титуляря на правото неправомерно поведение.

2. Особенности при наказуемостта на престъпленията против политическите права на гражданите

2.1. С оглед вида на предвидените наказания престъпленията против политическите права на гражданите се отнасят към тези с висока степен на обществена опасност. Само за престъпленията по чл. 168 от НК е предвидено наказание различно от наказанието лишаване от свобода – предвидени са като алтернативни наказания пробацията (по ал. 1 размерът на пробацията е със специален максимум) и глоба. При всички

други престъпления наказанието лишаване от свобода е основно наказание. При престъпленията по чл. 169в, чл. 169г и по чл. 174а, ал. 1 от НК лишаването от свобода е единствено наказание. При престъпленията по чл. 167, 167а и 168а от НК то е предвидено кумулативно с наказанието глоба, а при престъпленията по чл. 169–169б – глобата е предвидена като алтернативен вид на лишаването от свобода.

С оглед размерите на наказанието лишаване от свобода като тежки престъпления по смисъла на чл. 93, т. 7 от НК могат да се определят само тези по чл. 167, ал. 3–5 и чл. 169г. Престъпленията по чл. 167, ал. 3 и 4 имат тази характеристика в резултат на поэтапното увеличаване на размера на наказанието¹²⁰ с основен аргумент „да се осигури избягването на порочната практика за купуване на гласове при произвеждане на избори“¹²¹. Макар да не се изразява изрично, допълнителен аргумент е създаването на възможност при разследването на тези престъпления да могат да се прилагат и специални разузнавателни средства. Той се подкрепя и от съпътстващите изменения в същата посока в Наказателно-процесуалния ко-

¹²⁰ При създаването на състава по чл. 167, ал. 2 през 2006 г. и състава по ал. 3 през 2007 г. за това престъпление беше предвидено наказание до три години лишаване от свобода (вж. Закон за изменение и допълнение на НК, обн. ДВ, бр. 75 от 2006 г. и проекта на същия изменителен закон, публикуван на <http://www.parliament.bg/bg/bills/ID/8783>/<http://www.parliament.bg/bg/bills/ID/8783/>, както и Закон за изменение и допълнение на НК, обн. ДВ, бр. 85 от 2007 г.).

¹²¹ Вж. Мотиви към проект на Закон за изменение и допълнение на НК, внесен от Министерския съвет и публикуван на <http://www.parliament.bg/bg/bills/ID/9555>/<http://www.parliament.bg/bg/bills/ID/9555/> и мотиви към проект на Закон за изменение и допълнение на Изборния кодекс, внесен от група народни представители и публикуван на <http://www.parliament.bg/bg/bills/ID/14055>/http://www.parliament.bg/bg/bills/ID/14055.

декс и Закона за специалните разузнавателни средства¹²². Далеч надхвърля предмета и целите на настоящото изследване анализирането на въпроса за приложното поле на специалните разузнавателни средства като способ за доказване. Затова в този контекст следва да се отбележат само няколко акцента, които следва да се отчитат при изясняването на въпросите с наказателноправен характер.

Предвиждането на размер на наказанието лишаване от свобода в граници, позволяващи използването на специални разузнавателни средства в процеса на доказване не бива да е самоцелно. То трябва да е резултат от преценка с комплексен характер. От една страна, механизмът на извършване на съответното престъпление и последиците, които то причинява, следва да са такива, че използването на този способ за доказване, наред с другите, да улеснява в максимално възможна степен доказването на съответното престъпление. Затова логично е размерите на наказанието лишаване от свобода при съставите, инкриминиращи различните форми на организация на престъпна дейност, напр. да са такива, че да позволяват използване на специални разузнавателни средства (такъв състав се съдържа в чл. 169г от НК и тази възможност е налична още от момента на неговото създаване).

От друга страна, преценката за предвидения размер на наказанието лишаване от свобода следва да е съобразена както с вида и размера на наказанията за престъпленията от същия вид (напр. тези в рамките на съответния раздел), така и с размерите на наказанието при другите престъпления. Последователността на подредбата на главите в Особената част на НК дава изходната позиция на ориентацията за степента на обществена опасност на различните видове престъпления. Затова е от значение фактът къде е систематичното място на престъплението

---

¹²² Те са направени с Преходните и заключителните разпоредби на Закона за изменение и допълнение на Изборния кодекс (отм.) през 2013 г.

(в коя глава и кой раздел от нея, ако има такива). Именно тази логика следва законодателят при формулирането на съставите на престъпленията против избиращото право при влизането в сила на действащия НК. Систематичното им място се определя в Глава трета от Особената част „Престъпления против правата на гражданите“. Наказанието лишаване от свобода е предвидено за две (чл. 167 и чл. 169) от общо трите престъпления. Размерите му са само със специален максимум – до три години, а като негова алтернатива е предвидено наказанието поправителен труд. Формулирането на новите състави в началото на 90-те години на ХХ в. не показват отклонение от тази логика.

Тенденцията към увеличаването на размерите на наказанието лишаване от свобода при част от престъпленията против политическите права на гражданите не е спорадична. Тя е част от цялостната такава тенденция, изразена особено ясно през последните години. Законодателят като че ли прие, че по такъв начин засилва превантивната функция на наказателното право. Ефектът от това обаче е създаденият дисбаланс в санкционната част на нормите от Особената част на НК, включително и парадоксът престъпления с по-висока степен на обществена опасност да се наказват еднакво или дори по-леко от престъпления с по-ниска степен на обществена опасност¹²³. Така напр. в момента препроявянето на избран резултат се наказва по-леко от купуването на гласове, въпреки че няма спор кое от двете престъпления проявява по-висока степен на обществена опасност. В същия контекст е и предвиденото наказание по чл. 167, ал. 5 – от една до шест години лишаване от свобода. Така вместо да изпълни ролята си на квалифициран състав по отношение на всички други престъпления в чл. 167,

---

¹²³ Такъв парадокс се постигна с увеличаването на размерите на наказанията за престъплението отвлечане през 2010 г. (Закон за изменение и допълнение на НК, обн. ДВ, бр. 26 от 2010 г.) в сравнение с тези за някои от съставите на умишленото убийство.

към които самата ал. 5 препраща, поради предвиденото наказание същият състав е привилегирован за онези от тях, които проявяват по-висока степен на обществена опасност – организирането на купуване на гласове (ал. 3) и предоставянето на облагата за купуване на гласове (ал. 4).

Преодоляването на този дефицит в уредбата не би могъл да се постигне без цялостно преосмисляне на наказателната политика, която НК изразява.

2.2. В неразривна връзка с казаното по-горе и изразяването на колебливо отношение на законодателя по отношение на престъпленията против политическите права на гражданите, уредени в раздел III на Глава трета от Особената част на НК, във връзка с *реда за тяхното преследване*.

Макар традиционно наказателното преследване за тези престъпления да се провежда по общия ред, за известен период от време¹²⁴ чл. 175, ал. 2 от НК предвиждаше за някои от тях (престъпленията по чл. 167, ал. 1 и тези по чл. 169а–169в) то да се образува по тѣжба на пострадалия до прокурора (престъпления от частно-публичен характер). Специфичното при този вид наказателно преследване е, че наказателното производство се образува, когато пострадалият изрази воля за това чрез подаването на тѣжба. Ако той упражни правото си на тѣжба, производството се развива по общия ред и не може да се прекрати по волята на пострадалия. Макар в мотивите на проекта на Закона за изменение и допълнение на НК¹²⁵, с който се въвежда този ред за преследване да се посочва, че целта е бързина и процесуална икономия, трудно може да се обоснове по какъв критерий са избрани престъпленията против политическите права на гражданите, за които се предвижда

---

¹²⁴ От 2002 до 2008 г.

¹²⁵ Публикувани на <http://www.parliament.bg/bg/bills/ID/10358/http://www.parliament.bg/bg/bills/ID/10358/>

частно-публичният характер за преследване. Едва ли може да се твърди, че престъплението срещу правото на политическо сдружаване (чл. 169а) е с по-ниска степен на обществена опасност от престъплението срещу правото на събрания, митинги и манифестации (чл. 174а). Последното от инкриминирането му се преследва само по общия ред.

Използваната правна техника в редакцията на чл. 175, ал. 2 от НК през този период създаде впоследствие сериозно отклонение от първоначалния ѝ замисъл.

Към момента на влизането в сила на Закона за изменение и допълнение на НК¹²⁶, с който се създава разпоредбата на чл. 175, ал. 2, тя изрично препраща към други наказателно-правни норми, една от които тази по чл. 167. Към същия момент чл. 167 съдържа само общия състав на противозаконното пречене да се осъществи избиращо право. Впоследствие в същата разпоредба се създават съставите на купуване на гласове (ал. 2), организирането на купуване на гласове (ал. 3), предоставянето на имотната облага за купуване на гласове (ал. 4) и продаване на гласове (чл. 167а)¹²⁷. Така по силата на препращането в чл. 175, ал. 2 всички престъпления по чл. 167 остават такива от частно-публичен характер, а продаването на гласове по чл. 167а, тъй като не е посочено, се преследва по общия ред. Предвид безспорно по-високата степен на обществена опасност на престъпленията по чл. 167 от тази на престъплението по чл. 167а, подобно законодателно решение, макар да нямаше аргументи в подкрепа, беше факт.

Допълнителният аргумент за преодоляването му¹²⁸ в насока на възстановяване на общия ред за преследване на всички

¹²⁶ Обн. ДВ, бр. 92 от 2002 г.

¹²⁷ Закони за изменение и допълнение на Наказателния кодекс, обн. ДВ, бр. 75 от 2006 г. и ДВ, бр. 85 от 2007 г.

¹²⁸ Със Закона за изменение и допълнение на Наказателния кодекс, обн. ДВ, бр. 19 от 2008 г.

престъпления против политическите права на гражданите, се съдържа във възникналите практически трудности за определянето кой има качеството „пострадал“¹²⁹ от съответните престъпления. Наличието на това качество е предпоставка за определяне на процесуалната легитимация за подаването на тъжбата¹³⁰.

„Лутането“ в материалноправната уредба за реда за преследване на престъпленията против политическите права на гражданите не се отразява на определянето на тяхната подсъдност в процесуалния закон. И при действието на Наказателно-процесуалния кодекс от 1974 г. (отм.), и по правилата на чл. 35 от действащия Наказателно-процесуален кодекс делата за тях са подсъдни на районния съд като първа инстанция.

3. Система на престъпленията против политическите права на гражданите

В наказателноправната теория се използват различни критерии за структурирането на системата на престъпленията против политическите права на гражданите.

Според някои автори¹³¹ критерият за определяне на системата на тези престъпления е непосредственият им обект и тя включва следните групи престъпления:

а) престъпления, насочени срещу свободата на изразяване на волята на гласоподавателите, участието им в политически формации и отразяването на изборните резултати, които се определят и като засягащи преди всичко чужди политически права, и

---

¹²⁹ По-подробно за понятието „пострадал“ в наказателното право, Стойнов, А. Жертвата на престъплението. С.: УИ Св. Климент Охридски, 1993.

¹³⁰ По-подробно по въпроса за пострадалия в досъдебното производство вж. Чинова, М. Досъдебното производство по НПК, теория и практика. С.: Сиела, 2013 и цитираната там литература и съдебна практика.

¹³¹ Вж. Матеева, Ю. Цит. съч., с. 18–19.

б) престъпления, извършени от гражданите в качеството им на гласоподаватели, които се определят и като засягащи собствени политически права.

Въз основа на допълнителен критерий в рамките на предходния престъпленията против политическите права на гражданите се групират и с оглед особеностите при техния субект. Според този критерий престъпленията се делят на:

а) длъжностни – онези, при които субектът на престъплението следва да има и качеството длъжностно лице, и

б) недлъжностни – онези, при които субектът на престъплението е общ и които според автора съставляват преобладаващата част от престъпленията против политическите права на гражданите.

Определянето на системата на престъпленията против политическите права на гражданите по описания по-горе начин показва недостатъци в няколко насоки. Непосредственият обект на тези престъпления, както беше отбелязано по-горе в настоящото изложение, обхваща обществените отношения, свързани с упражняването на политическите права на гражданите. Използването му като критерий за системата не позволява да се постигне необходимото ниво на детайлизация кои точно политически права се засягат. Повнимателният анализ на обособените групи престъпления дори навежда до известна степен на извода, че наказателноправната защита се изчерпва само с тази на избирателното право, въпреки че действащата уредба в НК предоставя такава защита и на упражняването и на други политически права.

Липсват аргументи за направения извод, че първата група престъпления засягат преимуществено чужди права, а втората – собствени (на деца) права. Създава се впечатление, че при инкриминирането на престъпления, извършени от гласоподавател в това му качество, за общественоопасно и противо-

правно се приема самоувреждането на титуляря на правото, а не засягането на обществения интерес¹³².

Наред с това използваният допълнителен критерий за особеностите на субекта не е пълен. Ограничаването му само до качеството „длъжностно лице“ не отчита другите специални качества, които се изискват при някои от престъпленията, напр. лице, което участва в референдум или упражнява изборително право, без да има такова право за съответния вид референдум или избори (като типичен субект на престъплението по чл. 168, ал. 1 от НК).

Диференцирането в необходимата степен на отделните видове престъпления, които са включени в системата на престъпленията против политическите права на гражданите, се постига при използване за критерия вида на политическото право, чието нормално упражняване е засегнатото право¹³³. Според този критерий престъпленията би следвало да се групират в:

а) престъпления против изборителното право (чл. 167–169 от НК);

б) престъпления против правото на политическо сдружаване (чл. 169а и 169в от НК);

в) престъпления против свободата на събранията, митингите и манифестациите (чл. 174а, ал. 1 от НК);

г) други престъпления против политическите права на гражданите (чл. 169б, 169в и 169г от НК).

При изграждането на системата на престъпленията против политическите права на гражданите според този критерий наказателното право отчита разбирането за същността на политическите права, установено в конституционното право и

---

¹³² За самоувреждането като извънзаконно обстоятелство, изключващо противоправността, по-подробно вж. *Доланчиев, Н.* Наказателно право. Обща част, фототипно издание. С.: БАН, 1994, с. 248.

¹³³ В сходен смисъл, *Стойнов, А.* Наказателно право. Особена част..., с. 260.

създадения от последното каталог на тези права. Поради това към тази система не следва да се отнасят престъпленията против националното и расовото равенство и тези против свободата на вероизповеданията¹³⁴.

Престъпленията против националното и расовото равенство, макар систематично да са в раздел I на Глава трета от Особената част на НК, имат за непосредствен обект обществените отношения, които осигуряват спазването на конституционния принцип за равенство на гражданите и недопускане на привилегии и ограничения въз основа на защитените признаци „националност“ и „расова принадлежност“¹³⁵. Политическата нетърпимост към пострадалия може да бъде мотив за извършване на някое от тези престъпления¹³⁶. Поради естеството на деянията им обаче засягането може да е на други права, но не и на политическите права на гражданите.

Свободата на вероизповедание и на религиозни или атеистични възгледи е от вида на личните права на човека¹³⁷. Чрез неговото упражняване титулярът на право не участва в политическия живот (каквато е една от основните характеристики на политическите права). Дори напротив, конституционната уредба на това право е в точно обратната посока и е изразена чрез изричното установяване на самостоятелността на религиозните институции от държавата. Наред с това самата конституционна уредба установява и забрана за използването на верските убеждения за политически цели (чл. 13, ал. 2 и 4 от КРБ).

¹³⁴ Пак там, с. 244.

¹³⁵ Пак там, с. 245.

¹³⁶ Пак там, с. 246.

¹³⁷ Вж. *Стойчев, С.* Конституционно право... с. 244–246, *Стойчев, С.* и авторски колектив, Конституция на Република България, коментар. С.: Сиела, 1999, с. 123–125 и цитираната там практика на КС.